

# HÜSEYİN NAMIK VE ESKİ TÜRK YAZITLARI\*

Ahmet B. Ercilasun

■ Hüseyin Namık Orkun çok yönlü bir Türkologdur. Onun bibliyografyasına bakınca ne kadar farklı alanlarda çalıştığını görürüz. Türko-lojinin ve Türk milliyetçiliğinin önemli isimleri, efsaneler, masallar, tabirler, âdetler, inanışlar, rütbeler, armalar, evcil hayvanlar, eski Türklerde bayrak, eski Türklerde heykel, eski Türklerde resim, eski Türklerde tababet, eski Türklerde paralar, ad verme, matbaa, mendil, millî yemeklerimiz... Çeşitli dergi ve gazetelerde bunlara benzer pek çok yazı. Bunlardan bazıları dizi yazılardır. Mesela 1940'lardaki *Çınaraltı* dergisinde çıkan "Bugünkü Türkçülüğün Esasları" Türk milliyetçiliği üzerinde yazılmış uzun bir makaledir. Benzer konulardaki yazılarının ve dizi hâlindeki incelemelerinin ayrı ayrı kitaplar hâlinde yayımlanması mümkündür. Türk medeniyet tarihine dair yazıları ayrı bir kitap olabileceği gibi Kıbrıs'ta, Rodos'ta, Macaristan'da Türk eserleri gibi araştırmaları da ayrı bir kitap olabilir. Türkologlar ve Türkçüler hakkındaki yazıları da ayrı bir eser teşkil edebilir. Hüseyin Namık dil, tarih ve kültür alanındaki eserleri tanıtmaktan ve gerekince eleştirmekten de geri durmamıştır.

Bütün bunları, Hüseyin Namık Orkun'un ne kadar velut ve ne kadar farklı alanlara eğilen bir araştırmacı olduğunu göstermek için belirttim. Şimdi asıl konuya geçebilirim.

Hüseyin Namık, *Eski Türk Yazıtları*'nın 1936'da basılmış birinci cildinin "Önsöz"üne "Bütün Türk yazıtlarını bir araya getirerek dilimize çevirmeğe on senedir çalışmakta idim." cümlesiyle başlar. Demek ki bu konudaki çalışmalarına Macaristan'da bulunduğu 1926 yılı civarında başlamış.

\* Bu yazı, Türk Dil Kurumu tarafından 31.01.2022 tarihinde genel ağda düzenlenen "Hüseyin Namık Orkun'u Anma Toplantısı"nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş metnidir.

Nejdet Sançar'ın 1957 yılında *Türk Kütüphaneciliği* dergisinin 6. cildinin 1-2. sayısında yayımlanan “Hüseyin Namık Orkun'un Kitapları, Makaleleri ve Hakkında Yazılanlar” başlıklı çalışmasında 1936'dan önce bu konuda yazılmış sadece bir makale tespit ettim. “Eski Türk Yazısı ile Yazılmış İstanbul'da Bir Kitabe” başlıklı bu yazı *Ülkü* dergisinin 22. sayısında Aralık 1934'te çıkmıştır. Konuya aşina olanların çok iyi bildiği gibi İstanbul'daki runik harfli kitabe Türk diliyle değil, Sekel diliyle yazılmış bir kitabedir ve 19. yüzyılın ortalarındaki bir yangına kadar Çemberlitaş'taki Elçi Hanı'nın karşısında durmuştur. Orkun, *Eski Türk Yazıtları*'nın 1940'taki 3. cildinde Köktürk harfli Sekel metinleri hakkında bilgi verir.

Hüseyin Namık aslında bir tarihçi olarak meslek hayatına başlamıştır. 1924 yılında İstanbul Darülfünununun Tarih Bölümünden mezun olmuş ve 1925 yılında Macaristan'a gitmiştir. Henüz Tarih Bölümü öğrencisi iken dönemin tanınmış dergilerinden olan *Dergâh*'ta ve *Yeni Mecmua*'da incelemeleri yayımlanmaya başlamıştır. 1923 yılında *Yeni Mecmua*'da yazdığı yazılar *Oğuzname* hakkındadır. En çok uğraştığı konulardan biri olan Oğuzlar ve Oğuz tarihi hakkında demek ki daha öğrencilik yıllarında çalışmaya başlamıştır. *Yeni Mecmua*'da birkaç sayı süren “Oğuzname” yazısında Mısırlı Ahmet Zeki Paşa'nın *Archive Asiaticque*'te Fransızca olarak yayımlanmış olan *Dürerü't-Tican* hakkındaki bildirisi üzerinde durmuştur.

Eski Türk yazıtlarına ilgisi Macaristan'da başlamış olmalıdır. Bilindiği gibi Macaristan'da ünlü Türkolog Gyula Németh'in talebesi olmuştur. 1925-1930 yılları arasında bulunduğu bu ülkede Macar Türkolojisini çok iyi öğrendiği anlaşıyor. O yıllarda Macaristan'da Turan fikri de bir hayli revaçtaydı, Turan isimli dernekler ve dergiler vardı. Hüseyin Namık'ın bazı makaleleri de Macaristan'daki *Turan* dergisinde çıkmıştı. Türkiye'ye döndükten sonra da Macar Türkolojisini ve Türkologlarını tanıtan pek çok yazısı yayımlanmıştır.

*Eski Türk Yazıtları*'nın 1. cildinde Köl Tigin, Bilge Kağan ve Tunyukuk bengu taşları yanında Ongi, İhe Hüşötü, Suci ve Şine Us anıtları yer alır. Orkun'un kitabında Köl Tigin anıtı I(inci yazıt), Bilge Kağan anıtı II(nci yazıt) olarak verilmiştir. Anıtların cepheleri de C, Ş, D, B harfleriyle gösterilmiştir. D ile B malum, “Doğu” ve “Batı” kelimelerinin ilk harfidir. C ve Ş ise “Cenup” ve “Şimal” kelimelerinin. Demek ki daha o yıllarda güney ve kuzey kelimelerini kullanmıyorduk.

Hüseyin Namık, Köktürk harfli özgün metinleri kitabının sağ tarafındaki sayfalarda verir. Tabii bunlar matbaada dökülmüş harflerdir. Sol sayfalarda ise transkripsiyon yer alır. İki yazıtta aynı/benzer olan yerler alt alta verilmiştir. Onun çeviri yazısında, anıtlarda gösterilmeyen ünlüler, satırların üstünde küçük puntolu olarak dizilmiştir. Ancak *ok*, *ük*, *ık* gibi ünlü-ünsüz değerinde olan harfler tek başlarına *ok*, *ük*, *ık* seslerini veriyorsa altlarına içbükey bir çizgi konulmuştur. *nç*, *nt* (Orkun'da *nd*), *lt* (Orkun'da *ld*) ünsüz çiftlerinin altına da aynı şekilde içbükey çizgi konulmuştur. Damak *n*'si için eğik (italik) punto

kullanılmış; art damak g'si g ile, ön damak g'si ğ, ön damak n'si eğik y ile gösterilmiştir.

Metinlerin bugünkü Türkçeye aktarılması sayfa altlarında yer alır. Aktarmada Hüseyin Namık hedef dili değil kaynak dili esas almıştır. Kendi ifadesiyle “esas metnin tam mukabili kelimelerle” aktarmayı yapmıştır. Maksudını şöyle anlatıyor:

“Metinleri tercüme ederken asıl metindeki eski Türkçe sözlerin bugünkü Türkçemizdeki tam mukabillerini koyduğumuz vakit bu yan yana konan kelimelerden teşekkül eden cümlelerin hiç te bozuk olmadığını gördük. Binaenaleyh esas metnin tam tekabül eden kelimelerini koymağı ve bu suretle dedelerimizin cümle teşkilâtını aynen biz de muhafaza etmeği -bazan aksamasına rağmen- tercih ettik.” (1936: 20)

*Orhun Abideleri* çalışmasında Hüseyin Namık, Radloff ve Melioransky yayınlarını da göz önünde bulundurmakla birlikte Thomsen yayınlarını esas almıştır. Ancak Hüseyin Namık'ın da çeşitli düzeltme ve katkıları vardır. Radloff ve Thomsen'in kullanamadığı DLT'yi kullanarak birçok anlaşılmayan yere açıklık getirmiştir. Eserinin 74. sayfasında başlayan “Notlar” bölümünde bunu açıkça görürüz. Mesela *uguş* olarak okuduğu kelime için şöyle diyor: “Uguş kelimesi Kâşgarî'de mevcuttur. Kâşgarî bu ismi uguş diye harekeliyerek *el-aşîre* diye tercüme etmektedir. Binaenaleyh ben de aynı tarzda okuyarak soyum diye tercüme ettim.” (1936: 74) Oysa Thomsen'de aynı kelime *uguş* diye okunmuştur.<sup>1</sup> Thomsen'in *erin* şeklinde okuduğu kelimeyi de Orkun *eren* okuyarak düzeltmiş, burada da DLT'ye dayanmıştır. DLT'nin önemini Orkun şöyle belirtiyor:

“Türk yazıtlarını *Divanı – Lugat-üt-Türk*'ün yardımıyla tekrar elden geçirmek ve şimdiye kadar çözülemiyen veya yanlış çözülen yerleri izah etmek dedelerimizin dili olduğundan bizim için daha kolay ve en önemli vazifelerimizden birisidir.” (1936: 3)

DLT, Karahanlı dönemi için Sir Gerard Clauson'ın da en önemli kaynağıdır. Ancak Köktürk harfli metinler için en önemli kaynaklardan biri olarak Clauson, Orkun yayını kullanmıştır. Orkun yayını için Clauson, “most convenient edition” (en elverişli yayın) ifadesini kullanır (1972: XIV)

Bütün önemli yayınlardaki farklılıkları göstererek anıtları yeniden yayımlayan Árpád Berta da Orkun yayını önemseyen önemli Türkologlardan biridir.

Sonuç olarak Köktürk bengu taşlarının Orkun yayını 1936'dan 1970'teki Muharrem Ergin yayınına kadar Türk aydınının ve bilim dünyasının başlıca başvuru kaynağı olmuş, yurt dışında da gerekli ilgiyi görmüştür.

1 Orkun'un diğer yayınlardan farklı okuyuşlarını görmek için bk. (Berta, 2010: 121 vd.)

### Kaynaklar

Berta, Árpád, *Sözlerimi İyi Dinleyin...: Türk ve Uygur Runik Yazıtlarının Karşılaştırmalı Yayını*, Çeviren: Emine Yılmaz, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972.

Orkun, Hüseyin Namık, *Eski Türk Yazıtları I-IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1936-1941.

Özcan, Ömer, “Hüseyin Namık Orkun”, *Türk Yurdu*, Sayı: 281 (Ocak 2011), Ankara 2011.

Sançar, Nejdet, “Hüseyin Namık Orkun’un Kitapları, Makaleleri ve Hakkında Yazılanlar”, *Türk Kütüphaneciliği*, Cilt 6, Sayı 1-2, 1957.